

VERNIEUWING UIT HET NIETS

over inspiratie voor het platteland

VOORWOORD

Dit essay gaat over inspiratie als factor in plattelandsontwikkeling, naar onze mening essentieel maar onderbelicht. Inspiratie is moeilijk grijpbaar, en vaak persoonsgebonden. Daarom hebben we succesvolle initiatiefnemers op dorps-, regionaal en nationaal niveau geïnterviewd over hun initiatieven en hun inspiratie.

Het onder woorden brengen van persoonlijk inspiratie is niet eenvoudig. Inspiratie betekent letterlijk 'inblazen' van nieuw leven, nieuw vuur. Daar kan iedereen zich wel iets bij voorstellen, inspiratie is herkenbaar: onderwijzers of leraren die iets op je doen overslaan, collega's waar je lang mee zou willen blijven werken, initiatiefnemers die ogenschijnlijk vanzelf mensen meekrijgen, en ook bestuurders of politici die veel voor elkaar krijgen en respect afdwingen.

Tijdens al onze interviews gebeurde iets dergelijks: waardering, respect, we werden aangestoken. We hopen ook u iets van het elan, het vuurtje dat op ons oversloeg, mee te geven: voor de jongere generatie, de nieuwe gebiedswerkers.

Het gezelschap

De sprekers in dit essay vormen met elkaar een bonte verzameling van geboren actievelingen.

Klaas Bijleveld

66 jaar, geboren in Alkmaar maar in hart en nieren een Fries. Vond ruim dertig jaar geleden zijn plek in Kûbaard, een dorp van zo'n 240 inwoners bij Bolsward. Werkte in de jaren '70 en '80 als opbouwer in vele Friese dorpen. Werkte daarna lang bij de Provincie Fryslân aan plattelandsontwikkeling van onderop. Is nog altijd actief in plattelandsopbouwwerk in Friesland, Nederland en in Europese trajecten over scholing en opbouwwerk op het platteland. Wij waren erg benieuwd naar zijn werk als opbouwer en vrijwilliger in Kûbaard.

Theo Coppens (57). Volbloed plattelandsondernemer en initiatievenontplooiër. Voorheen varkenshouder in Casteren, heeft nu een paardenbedrijf. Van jongsaf actief in het verenigingsleven en in de landbouw. Hield zich in uitgebreid bezig met de mestproblematiek in de varkenshouderij, onder meer in de vorm van een boerencoöperatie met een eigen mestverwerkingsinstallatie. Was jarenlang voorzitter van de dorpsraad in Casteren, nu lid van de gemeenteraad van Bladel.

Theo Coppens

Mireille Groot-Koerkamp

33 jaar, boerendochter uit Broekland (O). Sociaal-geograaf, werkte in Flevoland als ambtenaar voor de Europese programma's, met name Leader. Heeft haar hart verpaid aan het werken met mensen op het platteland. Werkt nu bij Stimuland aan projectontwikkeling in Oost-Nederland en is betrokken bij Leader Salland. Geeft les in oriëntaalse dans en buikdans. Wij interviewden haar over Broekrock, het popfestival in haar geboorteplaats Broekland waarvan zij één van de initiatiefnemers is.

Econoom en publicist, 73 jaar, geboren in Breda. Was hoogleraar staathuishoudkunde en geschiedenis van de economie. Schreef tientallen boeken over economie, maar hield zich ook bezig met onderwijs (ook als leraar), geschiedenis, cultuur, maatschappij. Schreef columns in Het Parool. Verwierf de laatste jaren bekendheid door zijn oppositie tegen de Betuwelijn. Voorvechter voor het behoud van de open ruimte in Nederland, maar ook van cultureel erfgoed: de Weesper Synagoge, het geboortehuis van Louis Couperus. Laatste boek: "Echte economie" (2006).

Arnold Heertje

Cora Postema

Cora Postema (48). Ooit diëtist, adviseur milieumanagement, organisatieadviseur maar begon in 2000 van de ene op de andere dag voor zichzelf. Sindsdien staat de liefde centraal in haar werk als bruggenbouwer, evenementenorganisator, hypnotherapeut, schrijver en uitgever. Begeleidde trainees bij de provincie Overijssel, zette een platform voor arbeidsmarktbeleid op en rolde enkele jaren geleden de plattelandsontwikkeling in als coördinator van het Landschapontwikkelingsplan voor enkele Eemlandse gemeenten. Sindsdien in diverse functies werkzaam voor het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland. Sinds kort trotse plattelandsbewoner in een voormalige boerderij midden in het Groene Hart, aan het Weijland.

Annelies Schoenmakers (46) is gebiedscoördinator van het gebied Beerze Reusel. Dit is één van de reconstructiegebieden in de provincie Noord-Brabant. Na haar Opleiding bosbouw aan de Landbouwwuiversiteit in Wageningen heeft zij verschillende functies vervuld in het onderwijs en het agrarisch cursuswerk. Sinds 1993 is zij werkzaam bij de provincie Noord-Brabant, waar zij verschillende functies heeft bekleed in de ondersteuning van projecten in het landelijk gebied. Sinds 1 januari 2005 is zij tevens coördinator van het streekhuis, de uitvoeringsorganisatie van de reconstructiecommissie in het gebied Beerze Reusel.

Annelies Schoenmakers

Clara van Zoelen

81 jaar, geboren in de Betuwe, thans wonend in Oostvoorne. Was lerares landbouwhuishoudkunde, daarna sociaaleconomisch voorlichtster voor de Hollandse Maatschappij van Landbouw, en tenslotte plattelandsopbouwwerker in de Provincie Zuid-Holland. Toen we Clara kwamen interviewen in haar aanleunwoning in Oostvoorne moesten we een kwartiertje wachten bij de receptie, want ze was nog in vergadering. Een blijvend actieve geest, zoveel was duidelijk.

Geïnspireerde mensen brengen verandering teweeg

In dit hoofdstuk krijgen onze geïnterviewden hun profiel. Ze hebben allemaal, als initiatiefnemer, als trekker dingen tot stand gebracht. Initiatieven met een hoog 'grass roots'-gehalte, waarvan moeilijk voorstelbaar is dat ze rechtstreeks uit beleid hadden kunnen voortkomen. Typische gevallen van inspiratie, het kan niet anders. Maar waar komt die inspiratie vandaan?

Mireille Groot Koerkamp: we hadden niks te doen, er gebeurde nooit wat vonden wij, en we besloten een bandje op te richten. Dat hebben we gedaan, maar toen konden we nergens optreden. Er waren meer bandjes in die situatie. We kregen het idee om een aantal van die bandjes op een zaterdag bij elkaar te halen op de boerderij van mijn ouders, in een weiland. Dat was erg gezellig, iedereen bleef hangen en bleef ook slapen, en daarna ging alles op zondag gewoon door. Dat was ons eerste Broekrockfestival. Dit jaar, 2007, bestaan we tien jaar.

Er is op het platteland in Overijssel echt een bandjescultuur. Veel van die bandjes maken eigen nummers. De meeste mensen willen bekende nummers horen, dus ze kunnen niet zo vaak optreden. Dat kan wel op Broekrock. We krijgen nu ongeveer 100 of 200 aanmeldingen. Iedereen komt gratis spelen. De toegang is gratis, het is vrij, creativiteit, ruimte voor spontane dingen. Het is een vrijstaatidee. Je kunt ook niet zien wie er van de organisatie is. Normaal heeft een liedje: "Bij ons kan alles op de boerderij", en dat is precies de sfeer van Broekrock. Er zijn Broeklanders die graag naar Broekrock komen, er zijn er ook die er niets van moeten hebben. Maar veel mensen zijn dolenthousiast: "Broekrock is het mooiste wat er is" staat er bijvoorbeeld na afloop op de website. Er is een Broekrock-gemeenschap ontstaan van ongeveer 400 mensen. De mensen komen voor de bands, maar de hele entourage, met theateracts, de spontane dingen en de sfeer is net zo belangrijk.

De "Hein & Diny Musichall op Broekrock

Bezoekers van Broekrock

We zijn met een illegaal feest begonnen. Op een gegeven moment wilden we het officieel aanpakken. Dat gaf eerst best wat problemen met de gemeente, het was vlak na Volendam. Nu zijn de contacten met gemeente, politie en brandweer goed. Je weet onderhand welke risico's je neemt. Je wordt minder onbevangen. We zijn ook een klein beetje verambtelijkt. We zijn een stichting, krijgen wat subsidie, we zijn verzekerd.

Toen we met dat bandje begonnen konden we helemaal niks. We wilden één keer per maand optreden en dat hebben we twee jaar lang gedaan. We waren niet geweldig goed, maar we konden wel een zaal platspelen. We zijn uiteindelijk gestopt omdat we gewoon niet genoeg talent hadden. Maar dat is hoe het kan werken. Gewoon doen, met energie en enthousiasme en maar zien. Op het platteland word je niet vermaakt, je moet jezelf vermaken.

Bij Broekrock was een vriendenclub in een dorp de voedingsbodem voor een initiatief. Het kan ook anders: Clara van Zoelen ging op latere leeftijd in Oostvoorne wonen. Op een goede dag zag ze een kans, en ging met een groepje medestanders aan het werk.

Clara van Zoelen: er was hier een buurman, een tuinder die het gebied heel goed kende, daar kwamen we veel over de vloer. Dan vroeg ik van alles, dat vond ik interessant. Toen hij ziek werd, heb ik ook geholpen hem te verzorgen. Op een gegeven moment moest hij weg uit zijn huisje. Hij kon het niet meer bolwerken. Dat was een heel bijzonder oud huisje. Het was al twee keer verplaatst. Ze vervoerden het dan op een kruiwagen. Beetje bij beetje. Er zat zelfs nog juthout in. Goed, dat huisje zou worden verkocht en gesloopt. Ik vond dat jammer en zei: “daar moeten we een museum van maken”. Die buurman wist niet wat hij hoorde. “Een museum? Zo’n oud krot?” Ja, zei ik, je hebt overal kastelen, maar nooit oude huizen van arbeiders, van mensen die een eenvoudig leven hadden. Toen zijn we gestart met een initiatiefgroep om van het huisje een museum te maken. Dat waren mensen hier uit de buurt, en mensen die hier vroeger hadden gewoond.

De oorspronkelijke bewoners vonden het niet interessant. Die waren er op tegen. “We hebben hier zoveel armoe geleden. Moet je dat nou naar buiten tonen. Dat willen we niet”. We zijn met de gemeente gaan praten om te weten te komen wie we konden benaderen, welke mensen we moesten hebben om hier verder mee te komen. Toen schreven we een brief aan al die mensen en instanties, en toen ging het lopen. Er kwam een heel positieve respons. De initiatiefgroep praatte hier veel met mensen. Langzamerhand kreeg je een omslag. De mensen begonnen in te zien dat zo’n huisje een culturele waarde heeft, ook voor het nageslacht. We hebben veel onderzoek gedaan, want je moet weten welke mensen echte trekkers zijn, en wie niet. Je moet de sociale kaart van het gebied maken. Door interviews en gesprekken hoor je dat wel, wie de macht hebben, naar wie geluisterd wordt en naar wie niet. Dan weet je bij wie je moet zijn.

Toen zijn we naar de Rabobank en de gemeente gestapt met de vraag of er financiële ondersteuning mogelijk was. Nou dat kon dan waarschijnlijk wel. De volgende stap was de oprichting van een historische vereniging, voor een rechtspositie. We hadden meteen veertig leden. Toevallig had het Zuidhollands Landschap op een terrein in de duinen net zo’n huisje staan. Daar stonden die huisjes vroeger allemaal. Zij wilden dat wel behouden, maar ze wisten niet zo goed hoe en wat. Toen hebben we een contract gemaakt met de mogelijkheid ons huisje bij hen te plaatsen, een erfpachtovereenkomst.

Intussen was ik voorzitter van de plattelandsvrouwen geworden. Er waren veertig vrouwen lid, dat hebben we uitgebouwd tot tweehonderd. Daardoor was er ook vertrouwen. Er was een heel arsenaal aan contacten waar we uit konden putten. We zijn mensen persoonlijk gaan benaderen om vrijwilliger te worden. Want het werkt niet om een advertentie te zetten in een blad, je moet naar de mensen toe. Je moet heel veel aan kadervorming doen, zodat je mensen krijgt die het over kunnen nemen.

Er waren mensen die het hele gebeuren wilden neerleggen bij het Zuidhollands Landschap. Dat wilde ik niet. Het ZHL is een instantie, daar is ook wel weerstand tegen in dit gebied. Het moet niet van een instantie zijn, het moet van de mensen zelf zijn.

Ook Klaas Bijleveld kwam, hoewel volbloed Fries, van buiten en sloot zich aan bij de actievelingen in het dorp Kûbaard, eerst vanuit zijn werk, later ook als dorpsbewoner.

Klaas Bijleveld: ik werkte vanaf 1974 bij de Regionale Welzijnsstichting Sudergoa in ZW Friesland. Mijn kantoor was in Sneek, en Kûbaard was een projectdorp, naast Parrega. We deden hier echt opbouwwerk. Het ging niet goed met het dorp. Er waren 22 tweede woningen in het dorp die de meeste tijd niet bewoond werden, winkels waren weg, de school bevond zich in de gevarezone. De identiteit zakte weg. Het klikte hier enorm met de mensen, dus we hadden een goede basis om aan het werk te gaan. Na een paar jaar zijn we hier zelfs gaan wonen.

We begonnen met 'het koffieuurtje van Kûbaard' in het Dorpshuis, en dat werd een enorm succes. Al gauw kwam de burgermeester officieel op bezoek, later de Commissaris van de Koningin, en nog weer later zelfs de koningin. Daarvoor moest een nieuw toilet worden aangelegd, dat heeft nog wat extra geld in het laatje gebracht...! Toen kwamen er al gauw gemeenteraadsverkiezingen. Toen we daarmee aan de gang gingen waren de lijsten al vastgesteld, en op die lijsten vonden we twee mensen uit Kûbaard, namelijk nummer drie van de PvdA en nummer zestien van het CDA. Toen hebben we in Kûbaard een stemming gehouden en daaruit kwam dat het de CDAer moest worden. We spraken af dat iedereen in Kûbaard, van welke partij dan ook, op die man zou stemmen. Alleen, daarmee haalden we de kiesdeler niet. Dus toen zijn we in mijn Eendje met een megafoon een aantal naburige dorpen langsgegaan om campagne te voeren. En dat lukte, hij werd gekozen. Zo hadden we een voorvechter voor de kleine dorpen in de gemeenteraad.

Dorpsontbijt in Kûbaard

We kregen de gemeente zover dat er een verordening tegen tweede woningen kwam. De verordening gold voor de hele gemeente (ook andere gemeenten gingen zulke verordeningen maken). Stichting Wonen in Kûbaard en Vereniging van Dorpsbelang fungeerden als 'waakhond'. Als er in Kûbaard een huis verkocht werd moest dat voor

bewoning zijn. Na een aantal jaren waren er geen tweede woningen meer in het dorp. Toen het gereformeerde kerkje een garage zou gaan worden konden we het met de stichting 'Wonen in Kûbaard' aankopen. Vervolgens nodigden we particulieren die wilden kopen uit om met een plan te komen. Er waren tien kandidaten. Uiteindelijk viel de keus op een bouwvakker met drie kinderen. Die heeft alles zelf verbouwd, zo af en toe met hulp uit het dorp.

De successen in Kûbaard en Parrega bleven niet onopgemerkt. Daar speelden wij op in door een Tiendorpenproject te maken. We lieten dorpen 'solliciteren' voor een plek in het project. Er was veel belangstelling, waardoor we het zo konden regelen dat de deelnemende dorpen goed over de gemeenten verdeeld waren. Dat werkte goed, al waren er natuurlijk ook afvallers. Op de gemeentehuizen was men ook niet altijd even enthousiast over onze manier van werken. Men vond ons eigenzinnig.

Met Theo Coppens zijn we weer aangeland bij een autochtone actieveling, en wel uit Casteren, in de Brabantse Kempen. Hij is als ondernemer, ex-lid van de dorpsraad en gemeenteraadslid zowel bekend met de werkvloer als de vergadertafel.

Theo Coppens: onze wethouder had een nieuwe visie op wonen voor de gemeente ontwikkeld, en ik was trekker bij de uitvoering, als voorzitter van de dorpsraad van Casteren. We werken met collectief opdrachtgeverschap, de toekomstige bewoners van de starterwoningen zijn de opdrachtgevers. Er staan nu 27 woningen en de laatste zeven zijn onlangs aanbesteed. Die woningen zijn getaxeerd op 200.000 Euro, maar zijn gerealiseerd voor 120.000. Er zitten starters in, die hebben die 120.000 betaald. We hebben een systeem bedacht zodanig dat dat voordeel een jaar of 20-25 voor starters beschikbaar blijft. Als een bewoner wil verkopen en de waarde is bijvoorbeeld gestegen naar 240.000 Euro, dan nemen we dat verschil van 40.000 als uitgangspunt. De helft daarvan is voor de verkoper, de andere helft voor de koper. Die betaalt dus voor de woning 120.000 + 20.000 = 140.000 Euro. Dat kun je vier of vijf keer zo doen, en dan heeft de startersprijs de marktprijs ingehaald.

Toen we ons aan het oriënteren waren voor dit project, gingen we een keer kijken bij een project in Rotterdam, met een paar starters, de wethouder, ikzelf. Toen we terugwaren zaten we in het café een pilsje te drinken, en toen zei hij: "Ik heb tot nu toe als wethouder eigenlijk woningen laten bouwen op zo'n manier dat een paar mensen er erg veel geld aan verdienen, en dat de mensen met veel te hoge woonlasten kwamen te zitten".

Het is zo simpel. We hebben in Nederland in de afgelopen decennia allemaal structuren verzonnen om voor de mensen te zorgen, alleen in die structuren is iedereen consument. En die structuren werken gewoon niet goed. Wij zaten in de gemeente al twintig jaar met de muziekschool. Dat liep niet, toen is het geprivatiseerd, er is samenwerking gekomen met twee andere gemeenten. Op een gegeven moment gaven de muziekverenigingen aan dat ze niet tevreden waren. Die zijn het toen zelf gaan doen. Muziekschool verder in de problemen. Kortom allemaal sores. Toen zijn ze gaan toewerken naar samenwerking met de muziekschool in Veldhoven. Dat was de oplossing. Nog groter! In dat plan was er anderhalve ton nodig voor overhead. Ik dacht: “Ja hoor, daar gaan we weer!” Ik heb als gemeenteraadslid dat dossier op me genomen, en ben met de muziekverenigingen gaan praten. Op een gegeven moment zei ik tegen ze: “Willen jullie mij ondersteunen bij het maken van een ander plan. Jullie doen dat muziekonderwijs nu eigenlijk voor een fooi. Stel nou dat jullie per leerling vier keer zoveel krijgen – kunnen jullie dan ook een voorziening treffen voor mensen die muziekles willen en niet in de vereniging meedoen, bijvoorbeeld als iemand harples wil?” Nou dat konden ze wel, dat zagen ze wel zitten. Afijn, ik heb de gemeenteraad weten te overtuigen en vorige week is het plan door de raad aanvaard.

Deze manier van werken heb ik geleerd in de negen jaar dat ik in de Dorpsraad zat. In de politiek leer je dat niet. Ik zit nou in de gemeenteraad, daar zeggen ze: “wat vindt de PvdA hiervan”. Het is mijn partij wel, maar het is helemaal niet interessant wat de PvdA ergens van vindt. Het gaat om maatschappelijk gevoel. Er is zoveel maatschappelijk kapitaal. Je moet de mensen weten te mobiliseren. Ik weet zeker dat 70% van de mensen op het platteland wil meewerken. Als we alle geïnteresseerden zo mee kunnen laten bouwen dan komt het goed. Dan blijft de leefbaarheid op peil, dan is er cohesie, dan komt het economisch ook in orde.

Tot slot van dit hoofdstuk laten we de econoom Arnold Heertje aan het woord, die vanuit zijn visie op de mogelijkheden en beperkingen van de economie zijn licht laat schijnen op initiatieven op het platteland.

Arnold Heertje: als econoom zeg ik dat het niet alleen om geld draait, het gaat ook om kwaliteit, om niet-reproduceerbare goederen. Dat denken pas ik in dit geval toe op het platteland, en dan gaat het om natuur, open ruimte, landschap, luchtkwaliteit – zaken die echt schaars kunnen zijn in economische zin, maar waar je bij de gangbare economen niet mee aan moet komen. De economie is cijfergericht geworden, monetaaristisch. Samenhangend daarmee is er ook eens stijl van leidinggeven ontstaan die gebaseerd is op cijfers en kengetallen. De kennis op werkvloerniveau, de inhoud, het denken over kwaliteit spelen geen rol. Dat is het hedendaagse paradigma, en het is heel sterk. Economen van nu denken dat de markt alles regelt. Dat is echter niet zo. Bepaalde niet-reproduceerbare goederen moet je uit de werking van de markt halen en tot een speciaal domein maken, zoals bijvoorbeeld landschap, open ruimte, natuur. Je kúnt het wel onder de markt brengen maar dan ben je het kwijt. Het inzicht moet doorbreken dat iets als open ruimte een eigen zelfstandige betekenis heeft. Het hebben van open ruimte voorziet in een behoefte en is belangrijk voor gezondheid en welzijn. Beperking van de ruimte is slecht voor mensen. Ik voorspel: als we alles volbouwen trekken de mensen weg.

Initiatief vanuit de samenleving is absoluut nodig. Het sociaal kapitaal is daarbij doorslaggevend: ondernemerschap, zelforganisatie, kennis van de werkvloer. De mensen op de werkvloer moeten het doen, die moeten dit denken invullen, concreet maken. Zij hebben de kennis om bijvoorbeeld op het platteland tot goede initiatieven te komen. In december was ik in Den Helder op een conferentie, daar vlogen de ideeën je om de oren. De beheerders, de managers, de mensen in Den Haag hebben die kennis niet, en dat is ze ook niet kwalijk te nemen – alleen ze moeten de mensen op de werkvloer niet belemmeren. Je ziet in de samenleving allerlei private niet-marktpartijen steeds

belangrijker worden; zij komen vanuit betrokkenheid en zorg op voor de schaarse niet-reproduceerbare goederen omdat de markt en ook de overheid dat niet doet, of onvoldoende. De overheid moet zijn werk goed doen, en de mensen in de gebieden ook.

Alle voorbeelden geven blijk van inspiratie, van een vanzelfsprekend geloof in eigen kracht, grote realiteitszin én plezier. Er zijn dus mensen die proactief, bijna van nature en onafhankelijk, initiatieven nemen in hun eigen omgeving. Dergelijke initiatieven lijken wel uit het niets te ontstaan. Andere ontstaan vanuit kritiek op bestaande ontwikkelingen of projecten – zie bijvoorbeeld de voorbeelden van Coppens. De initiatiefnemers ontwikkelen alternatieven of starten tegenbewegingen. Vaak groeien deze initiatieven uit tot nieuwe organisaties en kan de inspiratie en de ervaring een bedding vinden.

De voorbeelden zijn rijk in alle dimensies: sociaal, cultureel, economisch, fysiek – geïnspireerd door de plek, de mensen, de plattelandscultuur, het werken op het land. Om het project te realiseren maakt men gebruik van allerlei bronnen: vrijwilligers, ondernemers, scholen, lokale sponsors, het verenigingsleven en, jawel, ook van overheden.

Bovenstaande voorbeelden zijn toonbeelden van burgerinitiatief, van verantwoordelijkheid nemen voor de eigen omgeving. Ze versterken alle op de één of andere manier het gemeenschapsgevoel en de onderlinge binding of die met de omgeving. In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op 'binding'.

Binding en inspiratie

Binding is meer dan de puur fysieke binding met geboorteplaats of -streek. Binding vormt een soort van welgevoelen, een innerlijke zekerheid, die ontstaat in je nabije omgeving. Je hoeft geen autochtoon te zijn om je verbonden te voelen met een dorp, een streek, een landschap. Je voelt je 'gewoon' thuis. Er zijn mensen bij wie binding in de eerste plaats een sociale binding is – ze voelen zich verbonden met een gemeenschap. Er zijn ook mensen bij wie binding meer het landschap betreft: natuur, water, lucht, grond, dieren.

De binding in de zin van de verknochtheid van de boer aan zijn land, van de streekbewoner aan het dorp en het landschap is er nog wel, maar nauwelijks nog in onversneden vorm. Overal op het platteland is 'import' in het dorp komen wonen, op zoek naar rust, ruimte, landelijk leven.

Arnold Heertje: ik heb in de oorlog drie jaar ondergedoken gezeten op het platteland, voornamelijk in de Haarlemmermeer. Ik heb daar uitgebreid rondgefietst, voedsel ophalen bijvoorbeeld op allerlei adressen. Dat heeft een enorme affiniteit opgeleverd die diepgeworteld is.

Cora Postema: de binding voel ik met de mensen. De plek maakt in die zin iets uit dat ik me in het gebied waar ik nu werk verwant voel met de mensen, dat zal niet in elk gebied zo zijn. Het zijn allemaal eigenheimers hier, daar houd ik wel van. Het is in zekere zin toeval dat ik hier terecht ben gekomen, het klikte. Aan de andere kant: ik ben gevraagd om mijn persoon, niet om mijn inhoudelijke kennis.

Klaas Bijleveld: ik ben geboren in Alkmaar, daarna hebben we in diverse plaatsen gewoond, waaronder Dordrecht. Mijn vader was hoofd Publieke Werken. Mijn ouders waren Friezen, en wij spraken thuis ook Fries, op straat spraken we Hollands. We waren ook overal lid van de Friese 'Krite'. Fries was onze taal en Friesland was thuis. 's Zomers gingen we zes weken naar Friesland, naar familie. Dan deden we gewoon met het leven in het dorp mee, tot en met het kaatsen. Zo ontwikkelden we een sterke binding met het dorpsleven. Ik ging in 1974 in Friesland werken. Ik voelde me meteen als een vis in het water, alle dingen die ik leuk vond kwamen samen: de taal, Friesland, zeilen, dorpen, werken met groepen en mensen. Alles viel op zijn plek, ik ben geen dag onwennig geweest. In mijn eigen taal met mensen werken aan hun eigen leefomgeving, processen op touw zetten – het liep allemaal heel goed.

Terugkijkend kun je zeggen dat in mijn werk van toen het vormingswerk en de volwasseneneducatie – wat ik in Amsterdam deed – samenkwamen met plattelandsontwikkeling. Als je me nou vraagt waar de binding met het Friese uit bestond, tja, dat is een ingewikkeld complex. Die binding zit voor een deel in het werken met mensen. Het werk was concreter dan in Amsterdam, je ging samen met de mensen iets voor elkaar boksen dat belangrijk was in hun dagelijks leven. Je was op een intensieve manier met een concreet probleem bezig dat mensen echt raakte. Het ging over wonen, een speeltuin, het dorp, de eigen omgeving. Het werk en de resultaten waren duurzamer. Mensen hadden een sterke *drive*, waren eensgezind en gemotiveerd.

Clara van Zoelen: vroeger was er meer rust, regelmaat, ruimte en tijd voor zaken. Men had tradities, er was veiligheid en geborgenheid. Er was betrokkenheid bij het dorp of de streek. Dorpen waren overzichtelijker en bekender. Jongeren kregen van hun ouders het voorbeeld mee van zich inzetten voor het dorp of de streek.

Tegenwoordig worden provincies opgedeeld in gebieden, en overheden willen bewoners betrekken bij 'gebiedsontwikkeling'. Maar wat is dat eigenlijk, een gebied? Voelen bewoners zich wel betrokken bij hun gebied, hebben ze wel binding?

Clara van Zoelen: gebiedsverantwoordelijkheid, willen mensen dat wel? Spreekt dat jongeren nog wel aan? Het doet denken aan een grote schaal: het gebied. Het is zeker niet iets dat jongeren aantrekt. Hoe krijg je dan jongeren erbij? Er zijn diverse redenen: wat heb je meegekregen in je opvoeding? Heb je interesse in je omgeving? Voel je binding met de streek? Hier in de Randstad hebben de jongeren minder binding met de streek dan bijvoorbeeld in het zuiden of oosten van het land.

Klaas Bijleveld: de gebiedsverantwoordelijkheid is er in Friesland nu formeel. Het *commitment* komt alleen vaak niet van binnenuit, het is een professioneel *commitment*. Tijdens de recente inspraakrondes kon je wel merken dat mensen beter meededen, de verantwoordelijkheid voor het gebied is gegroeid. Een factor is ook dat gemeenten in sommige gebieden al een jaar of vijftien samenwerken op het terrein van plattelandsonwikkeling, en men is aan elkaar gewend geraakt. Dat versterkt het gebiedsniveau ook. Maar de betrokkenheid op gebiedsniveau zal nooit de kracht hebben die je in een dorp wel hebt. Vaak wordt op gebiedsniveau leefbaarheid gekoppeld aan economie, in de dorpsaanpak was leefbaarheid gekoppeld aan opbouwwerk.

Gebiedsverantwoordelijkheid moet groeien, het is er niet vanzelf. In een goede gebiedscommissie moet de kwaliteit van het opbouwwerk aanwezig zijn, verder moet er een gebiedsmakelaar zijn die thuis is in het beleid en goed initiatieven en beleid kan koppelen. Je moet een sterke voorzitter hebben die onpartijdig maar wel betrokken is. En verder mensen uit het gebied: jonge mensen, ondernemers, ook gemeenten. Die mensen moeten het met elkaar gaan uitvinden.

Annelies Schoenmakers: Je moet de jongeren niet vragen om voor drie jaar in een bestuur te gaan zitten. Je kunt ze wel vragen om voor over drie maanden iets te organiseren, iets concreets. Mensen zijn niet meer bereid om 20 jaar in een Landinrichtingscommissie te zitten, en dat is misschien maar goed ook. Iedereen doet er kritisch over, maar het is misschien helemaal niet zo erg. Het geeft dynamiek, je moet dan op een andere manier voor continuïteit zorgen.

Mireille Groot Koerkamp: Broekland is een heel actief dorp. Ze hebben wel eens uitgerekend dat Broekland 1200 inwoners heeft en 1400 vrijwilligers. Dat blijft ook doorgaan. Het jaarlijkse kinderkamp wordt telkens weer door nieuwe jongeren georganiseerd.

Binding aan de woonplek ziet er totaal anders uit dan vroeger. Mensen binden zich actief, maar alleen als ze het zinvol achten, en ze doen het minder lang. De inzet voor de lokale gemeenschap (school, voetbalclub, fanfare, dorpsvereniging enz.) is er wel, maar steeds vaker voor een afzienbare periode. Men is niet meer actief omdat 'het nou eenmaal zo gaat in het dorp', maar omdat het werk zinvol is, men de club leuk vindt, men er wat van leert, er iets uithaalt. Er is domweg meer te kiezen. En gebiedswerk is zo op het oog niet een aantrekkelijke hobby. Je bloed gaat er vaak pas in tweede of derde instantie sneller van stromen.

Er zijn kansen: ergens wonen is veel meer dan vroeger een keuze, misschien wel een geïnspireerde keuze: ja, hier wil ik wonen, werken, mensen leren kennen, meedoen. De kunst is om met initiatieven, projecten en ook met gebiedswerk, in te spelen op de binding van mensen aan een dorp, een streek, het landschap. Daarop gaan we in het volgende hoofdstuk dieper in.

Luisteren, de energie zoeken en ruimte geven

Werken vanuit inspiratie is werken aan een droom. Daarbij moet de droom realiteit worden, je wilt iets concreets bereiken. Dat is soms niet zo gemakkelijk want de werkelijkheid is weerbarstig. Om het plat te zeggen: een leuk idee is niet genoeg. Iets tot stand brengen vraagt '5% inspiratie en 95% transpiratie'. Tot die weerbarstigheid hoort ook regelen van je zaken met de overheid – subsidies, vergunningen, vergaderen. Een project wint aan legitimiteit en kracht door het overwinnen van weerstanden en het mobiliseren van mensen en instellingen.

Met andere woorden: inspiratie is belangrijk, maar een initiatief tot stand brengen is een proces – het gaat met vallen en opstaan. In dit hoofdstuk laten we onze gesprekspartners aan het woord over hoe je zo'n proces kunt aanpakken.

Cora Postema: wat enorm uitmaakt is als er een zelfstandige kracht in het gebied is, een identiteit. Dat kan er alleen maar zijn als men verantwoordelijkheid neemt voor zichzelf. Dat ze aanspreekbaar zijn als mens en niet in de rol van slachtoffer of hulpeloos kind schieten. Als jij opkijkt tegen de vaderfiguur (overheid), dan blijf je een kind (underdog). Dit is te doorbreken door mensen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid, dan gaan ze zich onafhankelijker, volwassener opstellen. Gebiedsverantwoordelijkheid begint daarom bij mensen die verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf.

Dat is met boeren soms een behoorlijk probleem, want boeren zijn natuurlijk al tientallen jaren afhankelijk van subsidie. Er is eigenlijk een soort haat-liefdeverhouding tussen boeren en de overheid. Aan de ene kant zijn de boeren tientallen jaren gepamperd, er is voor ze gezorgd, aan de andere kant zetten ze zich erg af tegen de overheid. Veel boeren zeggen: "Ik ben boer, en verder niet zeiken". Als de overheid gaat stimuleren met subsidies gaan mensen dingen doen omdat ze die subsidie kunnen krijgen. Zo werken ambtenaren ook, die gaan soms heel paternalistisch te werk met hun zakje geld. Daarin ontbreekt elke erkenning voor wie de ander werkelijk is. Ik moet er niks van hebben. Mijn passie is bevorderen dat mensen hun passie leven.

Een boer ontwikkelt zijn bedrijf, en hoe je daar als overheid / ambtenaar / gebiedswerker op inspeelt is maatwerk. De laatste decennia heeft 'boer zijn' een gesloten opstelling

ingehouden, terwijl ondernemerschap vraagt dat je om je heen kijkt. Aan de andere kant vraagt boer zijn tegenwoordig zoveel offers, het kan niet anders of boeren hebben passie voor hun werk. Het is zaak om bij je passie te blijven, ook als iedereen aan je trekt en van alles van je vindt. Dat lukt alleen maar als je onafhankelijk bent. Als een overheid met haar benadering bij die passie weet aan te sluiten kunnen er interessante dingen gebeuren. Boeren zitten naar mijn idee vaak heel dicht bij hun passie, ambtenaren raken heel gemakkelijk heel ver van hun eigen passie af. Het valt voor een ambtenaar niet mee om initiatiefrijk te blijven. Het is de uitdaging om te blijven kijken, je hart te openen.

Mireille Groot Koerkamp: je moet je echt afvragen of je wel subsidie nodig hebt. Wij krijgen subsidie, maar we proberen het nu zonder subsidie te redden. De subsidies hebben we achter de hand, voor het geval er tegenvallers zijn. 'Het zelf doen' is heel erg belangrijk. Bij Broekrock zitten we helemaal niet op hulp of ondersteuning vanuit instanties te wachten. Je moet zulke initiatieven niet uit handen nemen.

Zelfstandigheid en onafhankelijkheid, zowel bij de initiatiefnemers als bij de instanties – tot op het niveau van de betrokken individuen. Het spel van subsidie vragen en geven leidt soms tot een afhankelijkheidsrelatie die de kracht en de oorspronkelijkheid van het initiatief ondergraaft.

Clara van Zoelen: je moet zorgen dat je antwoord geeft op iets wat mensen zelf willen. Uitgaan van de energie die mensen drijft. Mensen komen bij elkaar en zetten zich in omdat ze trots zijn, er wordt aan hun identiteit gewerkt. Zorg voor kleine projecten om mee te beginnen. En laat geld niet de motor zijn. Zoek sponsors in de streek die zich betrokken voelen. Hou het overzichtelijk. Stimuleer mensen om creatief te zijn en buiten bestaande kaders te denken. Luister goed, ga in op wat de mensen willen en probeer met hen iets te ontwikkelen.

Waar je iets begint, en waar je concreet aan gaat werken..., dat komt vaak toevallig tot stand. Maar van toevalligheden kun je iets maken. Veel hangt af van de mensen, maar je moet als initiatiefnemers wel weten wat je doel is, en een hele goede structuur eronder zetten. Die moet meteen goed zijn. Je moet ook weten wat je moet doen om succes te hebben, en de vaardigheden hebben. Nooit met geld beginnen, want projecten met alleen geld redden het vaak niet.

Als je iets begint, en je krijgt geen concreet eindresultaat, dan zit er iets mis. Je moet er vorm aan kunnen geven. Als ik aan iets begin dan weet ik zeker dat er iets uitkomt.

Duinhuysje te Rockanje

Clara van Zoelen tijdens boekpresentatie

Annelies Schoenmakers: je hebt *commitment* van mensen nodig. Je moet van te voren goed bekijken waar de energie zit. Als die er niet is moet je er niet aan beginnen. Investeer niet teveel in organisatiestructuren, maar in menselijke relaties. Op het Ontwikkelbureau wilden we een platform. Uiteindelijk kwam er inderdaad een platform, maar dat sprak

vooral over de structuur van het platform. Terwijl het zou moeten gaan over het gebied en de initiatieven. Daar zit de energie op.

Je moet wel bijeenkomsten organiseren, maar dan vooral dingen laten zien, concrete dingen. Wij hebben een Reconstructiekunstwerk. Staat midden op een rotonde. Zichtbaar voor iedereen, je kunt er niet om heen! Geweldig! Dat hebben ze nergens! We maken er te weinig gebruik van, maar toch is het erg leuk dat het er is. Daarom begint iedereen begint ook met fiets- en wandelpaden. Desnoods zet je ergens een bank neer!

Het is ook belangrijk om gemeenten erbij te halen, en je niet tegen hen af te zetten. Geloof in je eigen kracht – dat je een aanbod kan doen dat ze niet kunnen afslaan. Laat tijd een rol spelen, over vier jaar zitten er weer nieuwe mensen in de gemeenteraad. Bouw langzaam door aan je relaties. Mensen moeten zien dat het werkt, en dat neemt tijd. Het duurt lang hoor, we zijn hier al bijna tien jaar bezig.

Je moet je kwetsbaar durven maken. We zijn er om opgeheven te worden, dus je moet niet aan je eigen bestaan hangen.

Mireille Groot Koerkamp: We hebben met Broekrock wel een lijn, maar we noemen het geen visie. We hebben hetzelfde gevoel: “hier worden we blij van”.

Procesaanpak is een kunst, zoveel is wel duidelijk. Als je iets tot stand wilt brengen moet je goed kunnen luisteren, bereid zijn tot aanpassingen, ruimte willen geven aan medestanders en opposanten – en vooral zoeken waar ‘de energie’ zit! Wat spreekt mensen aan, wat maakt inspiratie los. Wat is je passie, waar houd je van, waar word je blij van? Hoe meer passie, hoe gemakkelijker het werk.

Het volbrengen van een proces, van een initiatief in wording vraagt om een zekere wijsheid: doe je best, maar blijf ontspannen, neem de tijd, kijk en luister goed naar de mensen. Geef hen de ruimte en wees niet ál te betrokken, dan kom je verder.

Synthese

In het laatste hoofdstuk van dit essay gaan nog wat dieper in op de lessen uit inspirerende initiatieven. Vervolgens kijken we naar de praktijk van plattelandontwikkeling van dit moment in Nederland, en stellen ons de vraag welke rol inspiratie daar speelt en kan spelen.

Al onze gesprekspartners zijn buitengewoon helder over de relatie tussen initiatiefgroepen en ‘instanties’. Initiatieven, zo zeggen ze, moeten hun gang kunnen gaan, ongehinderd, niet *gepamperd* – af en toe een handje helpen is genoeg en moet genoeg zijn. Het moet zichzelf organiseren. De mensen op de werkvloer zijn verantwoordelijk, weten goed genoeg wat ze willen om zelf hun zaken voor elkaar te krijgen. Dat dat soms niet meevalt, is geen punt.

Is dat niet gemakkelijk gezegd? Niet iedereen is een succesvolle initiatiefnemer, en de relatie tussen initiatiefnemers en instanties is lang niet altijd een succes. Het psychologische model van de transactionele analyse kan ons van dienst zijn in het ophelderen van deze kwestie. De transactionele analyse onderscheidt drie basale rollen van mensen: ouder, kind en volwassene. De gedachte is dat de rollen van ‘ouder’ en ‘kind’ sterk geïnternaliseerd zijn in iedereen (tijdens de opvoeding), maar dat alleen de rol van ‘**volwassene**’ werkelijke vrijheid geeft, werkelijke verantwoordelijkheid mogelijk maakt. Participatie vanuit vrijheid en onafhankelijkheid is dan ook sterk gebaat bij het ontwikkelen van de rol van ‘volwassene’. Als burgers de ‘kind-rol’ aannemen dwingen ze de overheid in de ‘ouder-rol’ – en omgekeerd. We laten voor het laatst één van onze gesprekspartners aan het woord:

“Wat er dan gebeurt: er is geld van de provincie voor het verplaatsen en in stand houden van een monument, dat komt door de raad, maar er is eigenlijk niemand die dat project echt wil! Dus je krijgt een budgetgestuurde ontwikkeling die mensen in hun hart eigenlijk helemaal niet willen. Daarbij komt: ze zijn gezagsgetrouw, ze vinden het moeilijk om de eigen regie te nemen. Eigenlijk moeten ze een eigen visie ontwikkelen en assertief zijn tegenover de ‘leuke’ ideeën die van buitenaf op ze af komen. Ik geef in alle contacten die ik heb de hele tijd de vraag terug: “Wat kun je zelf doen om te bereiken wat je wilt?” (Cora Postema).

De voorbeelden uit de voorgaande hoofdstukken zijn perfecte demonstraties van de effectiviteit van ‘volwassenheid’, bij burgers én bij overheden.

Maar voor het slagen van een initiatief is nog iets anders nodig, namelijk **ondernemerschap**. Op persoonlijk niveau hebben we het dan over pioniersgeest, inspiratie, creativiteit, doorzettingsvermogen, handigheid (ook sociaal) – misschien wel een karakterkwestie. Succesvolle initiatiefnemers of trekkers nemen ruimte en wachten niet op anderen. Ze nemen hun verantwoordelijkheid. Net als volbloed ondernemers die overal *business opportunities* zien, kansen om tot zaken te komen. Een ondernemend iemand maakt van een probleem snel een kans, en staat hoe dan ook niet te lang stil bij problemen. Kansen geven meer lichtvoetigheid. Het moet namelijk wél leuk blijven.

Het kan dus veel uitmaken als initiatiefnemers in enige mate ‘volwassen’ en ‘ondernemend’ zijn. Dat levert initiatiefgroepen op met de potentie en de lange adem om daadwerkelijk iets tot stand te brengen, om de inspiratie om te zetten in iets tastbaars. Men richt een vereniging op, iemand start een bedrijf, een boer organiseert een open dag. Het is zelfs denkbaar – en een interessante gedachte voor de ambtenaren onder de lezers – dat initiatieven op eigen kracht slagen, zonder dat de overheid er iets van weet.

Echter, een popfestival in een weiland móet in Nederland op een gegeven moment naar de gemeente om de zaken te regelen, een initiatiefgroep voor een Openluchtmuseum móet vroeg of laat de instemming van de betreffende gemeente verkrijgen, en – in het verhaal van Clara van Zoelen – samenwerken met een natuurbeschermingsorganisatie. Hoe meer een initiatief de publieke ruimte betreedt hoe belangrijker **de relatie met overheden en instanties** wordt. Vervolgens bestaat de kans dat bijvoorbeeld een wethouder zich coöperatief opstelt, ook als een initiatief niet in het beleid past. Een volwassen houding en ruimte voor ondernemerschap is namelijk ook voor overheden en instanties interessant. Een overheid kan baat hebben bij vernieuwers en doeners – bij inspiratie. ‘Gevoel voor processen’ tonen in plaats van zich vast te klampen aan procedures. ‘Leuk, samenwerking!’ in plaats van ‘Help, een initiatief!’

Daarmee komen we uit bij het begrip **subsidiariteit**. Subsidiariteit betreft het principe om verantwoordelijkheden, taken en rollen op het juiste, het geëigende schaalniveau te leggen, bij voorkeur het laagst mogelijke. De voorbeelden uit dit essay zijn geweldig studiemateriaal als het gaat om subsidiariteit tussen burgers aan de ene kant en overheden en instanties aan de andere. Uitgangspunt daarbij – in ieder geval in dit essay – is dat burgers hun verantwoordelijkheid willen en kunnen nemen, en dat bestuurders in staat zijn om volwassen samenwerking met burgers tot stand te brengen. Ondanks schaalvergroting, ondanks traagheid en een gesloten cultuur bij overheden en instanties – kunnen ondernemende burgers, creatieve initiatiefnemers, sterke wethouders en ambtenaren samen van alles voor elkaar krijgen.

De geïnspireerde verhalen én de kritiek van onze gesprekspartners leveren ons aan het slot van dit essay nog een aantal inzichten op in de praktijk van plattelandontwikkeling – het gebiedswerk – en de ruimte voor inspiratie binnen die praktijk

Op gebiedsniveau zijn veel zaken goed te regelen via gebiedscommissies, dorpsraden, wijkraden. Een sterke gebiedslaag is een goede manier om de kracht van het gebied te mobiliseren. Voorwaarde is wel dat een gebied in enige mate een eenheid is. **Er moet identiteit zijn**, die moet doorontwikkeld worden. Je moet het verhaal over het gebied blijven vertellen. Dan kunnen mensen zich verbinden, en kan de betrokkenheid groeien, dan is er kans op inspiratie. Gebiedswerk is echter ook een zaak van belangen: leefbaarheid en economische kwesties overstijgen het dorps- en het gemeentelijke niveau. Pas als je er in bredere kring over kunt buigen kom je verder en kun je samen verantwoordelijkheid nemen.

Gebiedsontwikkeling vereist een sterke motor. Helaas is het gebiedsgerichte werk vaak veel te sterk afhankelijk van beleidsprogramma's. Een gebiedsvisie bijvoorbeeld is dan door ambtenaren voorgedraaid uit beleidsnota's. Met zo'n ontstaansgeschiedenis ligt het voor de hand dat er een **riskante afhankelijkheid van overheden** ontstaat (kind-ouder). De inspiratie is bij voorbaat al aan handen en voeten gebonden en dat werkt averechts.

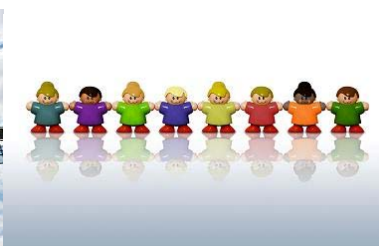
Succesvolle gebiedscommissies zijn gevarieerd samengesteld: er zitten burgers én bestuurders in, bewoners én ondernemers, landbouw én milieu & natuur, man en vrouw, oud en jong, niet teveel bobo's – maar wel allemaal ondernemende mensen met een netwerk in het gebied. De leden functioneren zonder last of ruggespraak. Ze vormen samen een levendig en **ondernemend gezelschap**. Het geheel staat voor een regionaal maatschappelijk middenveld nieuwe stijl dat eigenstandig bestaat, los van subsidieprogramma's. Het min of meer informele karakter bepaalt de kracht ervan. Men benut subsidieprogramma's en werkt samen met overheden, maar is er niet van afhankelijk.

Een sterke, autonome gebiedscommissie werkt op basis van **zelforganisatie en ontmoeting**. Zoals een dorpsraad, maar dan voor een gebied. Het is een vorm van publiek-private samenwerking. Kracht en inspiratie kunnen blijken uit de eensgezindheid waarmee men werkt vanuit een eigen visie, met een breed draagvlak in het gebied. Van tijd tot tijd ontstaan er verrassende initiatieven. Een gebiedscommissie doet misschien wel mee aan de uitvoering van beleid, maar is in wezen niet een beleidsuitvoerder. Hij komt wel op voor belangen, maar is geen belangengroep. Een gebiedscommissie is een voortrekker, en als zodanig een goede, soms eigenzinnige partner voor overheden, maar bijvoorbeeld ook voor ondernemers.

Gebiedscommissies zijn niet formeel democratisch, net zo min als een initiatiefgroep of een dorpsraad. Wel krijgen ze soms taken en bevoegdheden toebedeeld van bijvoorbeeld een provincie. Als het goed is voeden ze de formele democratie als **representant van de goede wil** binnen de gemeenschap. Daarbij neemt altijd een relatief klein aantal trekkers het voortouw. Dit wordt voorbeeldig uitgewerkt in het WRR-rapport 'Vertrouwen in de buurt', geschreven onder leiding van Pieter Winsemius. Een toepasselijk citaat:

“In de eerste plaats benoemen trekkers zichzelf of worden zij gecoöpteerd. Criteria zijn betrokkenheid en empathie: het moet 'leuk' zijn om aan een gezamenlijke kar te trekken. Initiatieven werken goed “door mensen die elkaar mogen”. De overheid moet dus niet teveel zeuren over de representativiteit van de initiatiefnemers, maar blij zijn als goede mensen zich voor goede doelen verenigen”

Een sterke gebiedscommissie of initiatiefgroep is niet bang bestaande patronen en werkwijzen ter discussie te stellen. Men zoekt actief naar vernieuwing van bestaande arrangementen. Dat geeft soms **een verstoring van de ambtelijke en politieke orde**. Dat is één van de redenen voor scepsis bij politici over *bottom-up*-methoden. In het staatsrecht is namelijk niet voorzien in samenwerking tussen burger en overheden, in 'coproductie' van beleidsuitvoering, plannen en projecten. Evenmin in goed geïnformeerde burgers die zich niet de kaas van het brood laten eten. Een ander punt is dat de huidige cultuur bij overheden en instanties er een is van beheersen en managen. Alles moet gepland, vastgelegd, verantwoord en gecontroleerd worden. Creatieve en geïnspireerde burgers verstoren ook die 'orde'.

*We komen aan het eind van ons betoog. Een klimaat waarin geïnspireerde initiatieven kunnen bloeien is niet vanzelfsprekend. **Inspiratie heeft ruimte nodig.** Die ruimte moet gezocht, en soms bevochten worden. Inspiratie is niet te regelen, wel te voeden. In potentie is het overal te vinden. Het is, zo maken onze gesprekspartners duidelijk, een zaak tussen mensen. Door goed met mensen te werken, door werkelijke participatie te organiseren kunnen uitvoerders van beleidsprogramma's als Leader die inspiratie opzoeken, stimuleren en begeleiden.*

Voor succesvol gebiedswerk is inspiratie nodig. Inspiratie maakt gebiedswerk tot een creatief proces, en maakt kunstwerken van projecten. Iedereen staat voor de keus om de eigen inspiratie te zoeken en van daaruit te werken – of niet. Mensen in een gebied – boeren, burgers, buitenlui, ambtenaren, bestuurders – kunnen er op elk moment voor kiezen om de gezamenlijke inspiratie te zoeken, en op die basis te gaan bouwen. Vandaar als afsluiting dit appèl:

GEEF JE EIGEN INSPIRATIE DE RUIMTE!